

BEVEZETÉS: KORTÁRS POLITIKAI REALIZMUS

Szűcs Zoltán Gábor

Az elmúlt években a politikaelméletben a realizmus reneszánszának lehetünk tanúi. Ennek nyitányát a *European Journal of Political Theory* 2010/4-es tematikus száma, s ezen belül is különösen William A. Galston nagy igényű esszéje jelentette, *Realism in Political Theory* címmel, amely az elmúlt évtizedek különböző politikaelméleti törekvéseinek közös vonásait igyekezett felmutatni. Galston (2010) azt hangsúlyozta, hogy a rawlsi filozófiához kötött liberális mainstreamnek létezik alternatívája, amit ő realizmusnak nevezett. S hogy mi szerinte a realizmus? A racionalizmussal szemben egy az érzelmeket és szenvedélyeket is komolyan vevő morálpszichológia; az utópikus gondolkodás elutasítása; a politikai konfliktusok kiiktathatatlanságának elfogadása; az intézmények politikai arénaként való láttatása; a modus vivendi előnyben részesítése az alapelvekben való megegyezéssel szemben.

Azóta számtalan publikáció született a témában, s lassanként körvonalazódni látszik egy új politikaelméleti kánon is, olyan szerzőkkel, mint Bernard Williams (2005) vagy Raymond Geuss (2008) a közelmúlt és a jelen klasszikusai közül, s olyan kortárs szerzőkkel, mint Matt Sleat, Enzo Rossi, Glen Newey, Mark Philp, Andrew Sabl stb., s világossá vált az is, hogy a liberális mainstreammel szembeni kritika nem elsősorban liberalizmuskritika, mint inkább egy plauzibilisebb liberális politikára való igény kifejeződése. A politikaelméleti hagyomány klasszikusaihoz való viszony is részévé vált a diskurzusnak és bizonyos hangsúlykülönbségek is megfigyelhetők a különböző szerzők között (Sabl, 2011). Joggal merültek fel ugyanakkor olyan kérdések is, hogy miben is áll a realizmus lényege: vajon a normatív elméletek valóságba való átültetősége, vagy a politika és a moralitás közötti problémás viszony témája áll-e a realizmus középpontjában (Sleat, 2013). Mások inkább azt a kérdést tették fel, hogy vajon kisajátíthatja-e egy elmélet a valósághűség igényét a maga számára a többi elmélettel szemben (Little, 2015). Ismét mások azt, hogy mi értelme egy olyan liberalizmuskritikának, amely maga teljességgel híján van a liberalizmus határain túli lehetőségek iránti érdeklődésnek (Finlayson, 2015). Akárhogy is, a kortárs realizmus mostanra a politikaelmélet egyik élénk érdeklődést kiváltó, „forró” területévé vált és érthető módon, egyre nagyobb az igény arra is, hogy a megalapozó kérdések felől konkrét politikai problémák felé forduljon a realista elmélet. Az utóbbi időben például a migrációs válság kínált erre új lehetőséget.

Magyarországon a realizmusprobléma némiképp más kontextusban jelent meg a hazai politikaelmélet horizontján, mivel nálunk nem létezett egy kiterjedt, rawlsianus liberális politikaelméleti diskurzus. Több szálon futva, nem is igazán összekapcsolódva merültek fel a realizmus problémái, ám abban az értelemben közösnek mondható a jelenség a nyugati fejleményekkel, hogy itt is, ha nem is egy szűk diszciplináris, ám egy tágabb értelemben vett liberális mainstream politikaképhez képest voltak elhelyezhetőek. Az egyik ilyen pillanat volt, amikor a 2000-es évek elején a liberális politikai filozófus Kis János írt könyvet *A politika mint erkölcsi probléma* címmel, amely a moralizmusproblémát hozta be elméleti igénnyel, nem is annyira a politikaelmélet, mint a hazai politikai gyakorlat és naiv politikai reflexió kérdésfelvetéseire adott válaszként. Könyvének érdekessége, hogy egyfajta „moralista” pozíciót foglalt el, de a realista kérdésekre egyáltalán nem volt érzéketlen. Erre az írásra reagált kritikusan, a politika autonómiájának védelmében a politikai gondolkodás történetének hazai gyakorlatával és a gondolkodástörténet elméleti problémáival egyaránt foglalkozó Schlett István egy esszében, amelyet azért is érdemes külön kiemelni, mert a benne megfogalmazódó politikakép, a politika sajátos logikájának hangsúlyozása a rendszerváltás utáni magyar politikaelmélet egyik legfontosabb teljesítményének tekinthető és az elmúlt negyedszázadban számos hazai politikatudós munkáját befolyásolja. Egy másik, a realizmus hazai megjelenése szempontjából fontos pillanat Láncki András realista fordulata, aki straussianus konzervatív politikai filozófusként kezdett el a hatalom, a gyakorlat problémájával foglalkozni, s jutott el oda, hogy 2015-ös könyvében (*Political Realism and Wisdom*) feltegye a kérdést, vajon nem volt-e maga Leo Strauss is politikai realista. S végül említést érdemel Körösi András munkássága, aki a politikai vezetés problémájával foglalkozva és a demokrácia schumpeterianus felfogásán dolgozva fogalmazott meg számos fontos, időnként expliciten realistának mondott, s a kortárs realista politikaelmélet kontextusában is jól értelmezhető tézist.

Jelen tematikus blokk az MTA TK PTI politikai realizmus kutatócsoportjának (realism.tk.mta.hu) munkájába enged betekintést. A csoport tagjai: Balázs Zoltán, Csepregi Dávid, Csornay Annamária, Darabos Ádám, Deák-Bárdos Tamás, Gyulai Attila, Illés Gábor, László Loren, Mándi Tibor, Németh Nikolett, Pap Milán, Szűcs Zoltán Gábor és Ujlaki Anna. A kutatócsoport az OTKA K 117041 *A realizmus paradoxonja* nevű projekt keretében a hazai politikai gondolkodás realista fordulatát vizsgálja többszempontúan. Egyebek között azt kérdezve, hogy milyen hasonlóságok és különbségek figyelhetőek meg a kortárs realista politikaelmülethez képest és vajon a különbségek hasznosíthatók-e a realista politikaelmélet számára. A kutatócsoport tagjai túlnyomó többségükben nem „realisták”, ugyanakkor a politikai realizmus kérdéseit fontos és releváns politikaelméleti problémáknak tartják.

A blokkban szereplő szövegek a kutatócsoport széles érdeklődését demonstrálják. Ujlaki Anna írása a kortárs realista politikaelmélet egyik kiindulópontját, John Rawls realista kritikáját vizsgálja meg abból a szempontból, hogy a túlnyomóan a korai Rawlsra irányuló realista kritika érvényes-e a kései Rawls munkáinak fényében. Gyulai Attila tanulmánya a fent már említett Kis–Schlettvitát elemzi, megmutatva a hazai realizmusvita sajátos kontextusát is. Szűcs Zoltán Gábor tanulmánya a kortárs realizmusnak ahhoz a kérdéséhez szól hozzá, hogy mit is jelent pontosan a politika autonómiája a moralitáshoz képest.

IRODALOM

- Finlayson, Lorna (2015): With radicals like these, who needs conservatives? Doom, gloom, and realism in political theory. *European Journal of Political Theory*, Epub ahead of print 1 February. DOI: 10.1177/1474885114568815.
- Galston, William A. (2010): Realism in political theory. *European Journal of Political Theory*, 9(4) 385–411.
- Geuss, Raymond (2008): *Philosophy and Real Politics*. Princeton, Princeton University Press.
- Little, Adrian (2015): Reconstituting Realism: Feasibility, Utopia and Epistemological Imperfection. *Contemporary Political Theory*, 14 (3) 276–295.
- Sabl, Andrew (2011): History and reality: idealist pathologies and ‘Harvard School’ remedies. In: Floyd and Stears (eds): *Political Philosophy Versus History: Contextualism and Real Politics in Contemporary Political Thought*. Cambridge, Cambridge University Press, 151–176.
- Sleat, Matt (2013): *Liberal realism: A realist theory of liberal politics*. Manchester–New York, Manchester University Press.
- Williams, Bernard (2005): Realism and Moralism in Political Theory. In: Hawthorn, Geoffrey (ed.): *In the Beginning Was the Deed: Realism and Moralism in Political Argument*. Princeton, Princeton University Press. 1–17.